

Osvojování jazyka

Struktura hodiny

- Vývoj jazyka u dítěte
- >> Fonetika a fonologie
- Teorie osvojování jazyka
 - Nativistické teorie - Chomsky
 - Hypotéza kritické periody
 - Kulturní předpoklady osvojování jazyka

Vývoj jazyka u dítěte

- Jak je možné, že se děti tak snadno naučí mluvit, když dospělým trvá zvládnutí cizího jazyka tak dlouho?
- Proces učení? *tabula rasa* × *vrozený základ*
- Učení má velice individuální průběh, určité rysy však můžeme zobecnit...

- Základ - rozlišování mezi jednotlivými hláskami: tzv. kategoriální vnímání
- Jazykové predispozice novorozeňat - již jednoměsíční děti jsou schopny rozlišit dvě slabiky se strukturou souhláska-samohláska, kde jako souhláska vystupuje p a b
- Třídenní děti již schopné rozeznat hlas matky od jiných (ženských) hlasů
- Novorozeňata nejraději poslouchají jazyk mateřský

- **8-10 týdnů** - pouze základní reflexivní zvuky (pláč, kašel, říhání)
- **další 3 měsíce** - vrnění a smích
- **6. měsíc** - hlasová hra připomínající souhlásky a samohlásky
- **6-12. měsíc** - žvatlání. Klesá rozmanitost, žvatlání se přibližuje osvojovanému jazyku
- Děti se nejdříve učí se využívat maximálně odlišných samohlásek (a, i, u)
- U souhlásek dříve retnice a dentály než těch, které se vytvářejí vzadu v hrdle

>> odbočka

fonetika × fonologie

- **Fonetika**

- Často řazena mezi vědy přírodní
- zkoumá zvuky (fóny), třídí je a klasifikuje.
- Studuje různé aspekty zvukové stránky jazyka - především fyziologickou činnost mluvidel a akustickou podstatu zvuků.
- Některými řazena mezi vědy přírodní

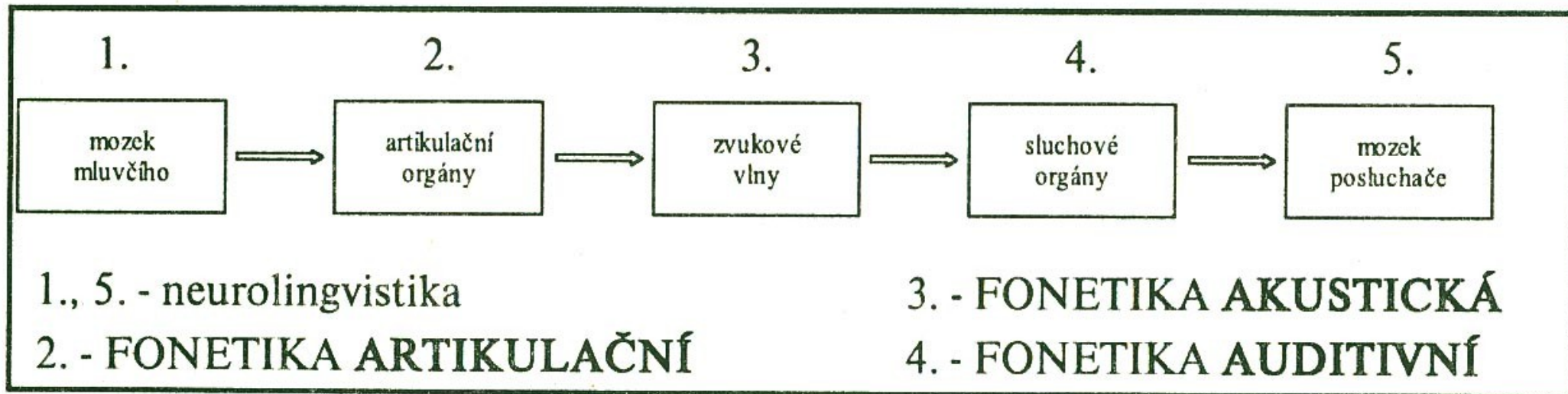
- **Fonologie**

- Lingvistická věda
- Zkoumá zvukové rozdíly, které mají v daném jazyce nějakou funkci, které rozlišují význam
- Fonologie je nauka o funkci hlásek, zatímco fonetika je nauka o tvorbě hlásek ve zvukovém ústrojí, jejich šíření a vnímání.

Vývoj fonetiky

- Féničané (13. stol. př. n. l.), vynález hláskového písma
- Řekové doplňují hláskovou abecedu o samohlásky
- Staří Indové, zkoumání zvukové podoby sanskrtu
- Evropa
 - kromě pravopisných reforem zájem o zvukovou podobu jazyka až v 18. století
 - Nástup přírodních věd, srovnávací a historické gramatiky na poč. 19. století

Rozdělení fonetiky

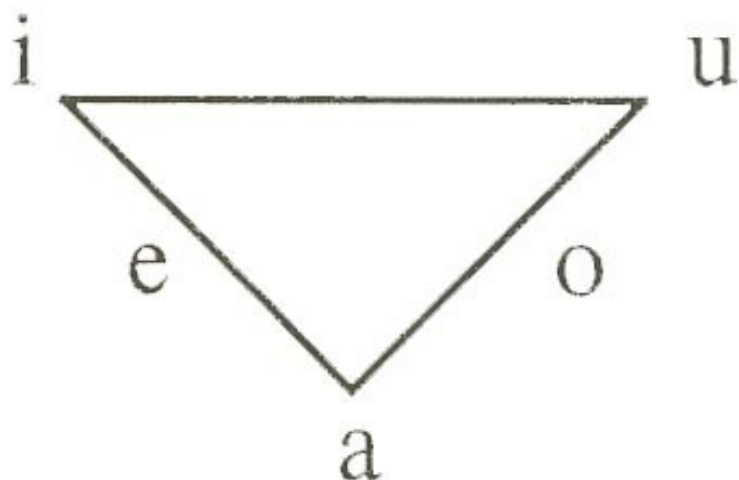
Obr. 22: Komunikační proces a dělení fonetiky

Zdroj: Černý (1998: 76)

Mluvidla

Orgán:	Primární funkce (biologická):	Sekundární funkce (jazyková):
DÝCHACÍ ÚSTROJÍ (hrudní koš, plíce, atd.)	dýchání (okysličování krve)	vytváří proud vzduchu a zejména jeho výdechová část tvoří základ pro artikulaci mluvené řeči
FONAČNÍ ÚSTROJÍ (hrtan, hla- sivky, atd.)	neartikulované zvuky (dosud u zvířat)	kromě biologické funkce (hla- sivky rozkmitají proud vyduchu) artikulace hrdelních hlásek (<i>h</i>)
DUTINA HLTANOVÁ (stěna hltanu, kořen jazyka)	spojuje hrtan s dutinou ústní a nosní	kromě biologické funkce spojení hrtanu s dutinami dále upravuje hrdelní hlásky (v češtině <i>h</i>)
DUTINA ÚSTNÍ (jazyk, rty, dásně, zuby, tvrdé patro, měkké patro)	rozměňování a přijímání po- travy; dýchání; neartikulované zvuky, atd.	tvoření (artikulace) všech hlá- sek s výjimkou hrdelních; tvoří se vždy v nejužším místě (závěr nebo úžina) vzniklém přiblíže- ním např. obou rtů (<i>p</i> , <i>b</i>), atd.
DUTINA NOSNÍ	čich, dýchání	účast na artikulaci nosovek

Třídění souhlásek (vokálů)

- Přední (i)
 - Střední (e, a, o)
 - Zadní (u)
-
- Podle otevřenosti
 - Vysoké (i, u)
 - středové (e, o)
 - nízké (a)

Ch. F. Hellwag (1781)

Klasifikace souhlásek (konsonant)

Podle místa artikulace

- **retné**
 - obouretné: p, b, m
 - retozubné: f, v
- **zubodásňové**
 - zubné: t, d, n, s, z, c, r, l
 - dásňové: š, ž, č
- **předopatrové**: t', d', ň, j
- **zadopatrové**: k, g, x

podle způsobu artikulace

- **závěrové**: p, b, t, d, t', d', k, g
- **polozávěrové**: c, č
- **úžinové**: f, v, s, z, š, ž, j, x, h
- **kmitavé**: r, ř
- **bokové**: l

podle průchodu dutinou

- **nosové**: m, n, ň
- **ústní**: zbytek

Krize fonetiky

- Přelom 19. a 20. století
- Frustrující zjištění – z artikulačního i akustického hlediska má každý jazyk neomezený počet hlásek
- Podoba hlásek variuje v závislosti na mnoha různých okolnostech – genderu, věku, dialektu, idiolektu...

Fonologie

- Reakce na krizi fonetiky
- 30. léta, tzv. *Pražská škola*
či *Pražský lingvistický kroužek*
 - *Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohuslav Havránek, Roman Jakobson*
 - *Nikolaj S. Trubeckoj (1939)*
Základy fonologie
- Inspirace dílem Ferdinanda de Saussure

Foném

- Počet možných výsledných zvuků je sice neomezený, pro systém jazyka je ale důležité především to, které z těchto zvuků dokážou odlišit význam
- **Foném** - nejmenší zvuková jednotka, která odlišuje slova mezi sebou
- Každý jazyk má omezený počet fonémů
- Jak se dobrat fonémů?

Kolik má čeština fonémů?

- Srovnávání dvojic slov lišících se jedinou hláskou – fonologické opozice
 - pes / les
 - hrabě / hrábě
 - tj. hlásky [p], [l], [á], [a] jsou součástí českého fonologického systému
- Čeština – 35 fonémů
 - 25 souhláskových
 - 10 samohláskových

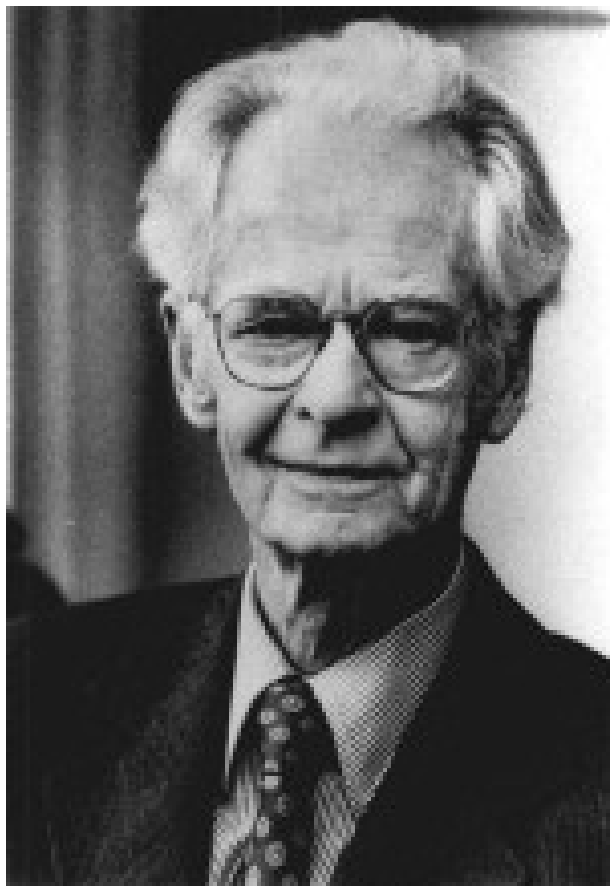
zpět... vývoj jazyka u dítěte

- **Konec prvního roku** – intonační kontury, jednoslovné období
- **Dva roky** – stadium víceslovné. Slovník obsahuje asi 200 slov
- **Do pěti let** – kladení otázek, záporné věty, souvětí. Vytváření novotvarů, schopnost odvozovat z pravidel

Teorie osvojování jazyka

- Behaviorismus
- Kognitivismus
- Nativistické teorie
- Sociokulturní faktory
- Klasický spor typu „*nature or nurture*“

Behavioristické teorie

Kognitivismus

Nativistické teorie - Chomsky

- Noam Chomsky (*1928)
- děti se rodí se schopnostmi pro rozvoj jazyka
- Děti se učí skrze svou přirozenou schopnost organizovat dle pravidel jazyka, nicméně tento vrozený talent nemohou plně využít bez přispění okolí

- Universální gramatika
- Všechny děti se rodí se stejným „jazykovým aparátem“ v mozku, spousta „parametrů“ tohoto aparátu se nastaví teprve po narození
 - Mark Baker: lze stanovit „periodickou tabulku jazyka“. Teologický kreacionista
- Bez vrozených předpokladů pro používání jazyka by se dítě nikdy mluvit nenaučilo – kontakt s jazykem/mluvčími nestačí (*poverty of stimulus*)

Teorie kritické perrody

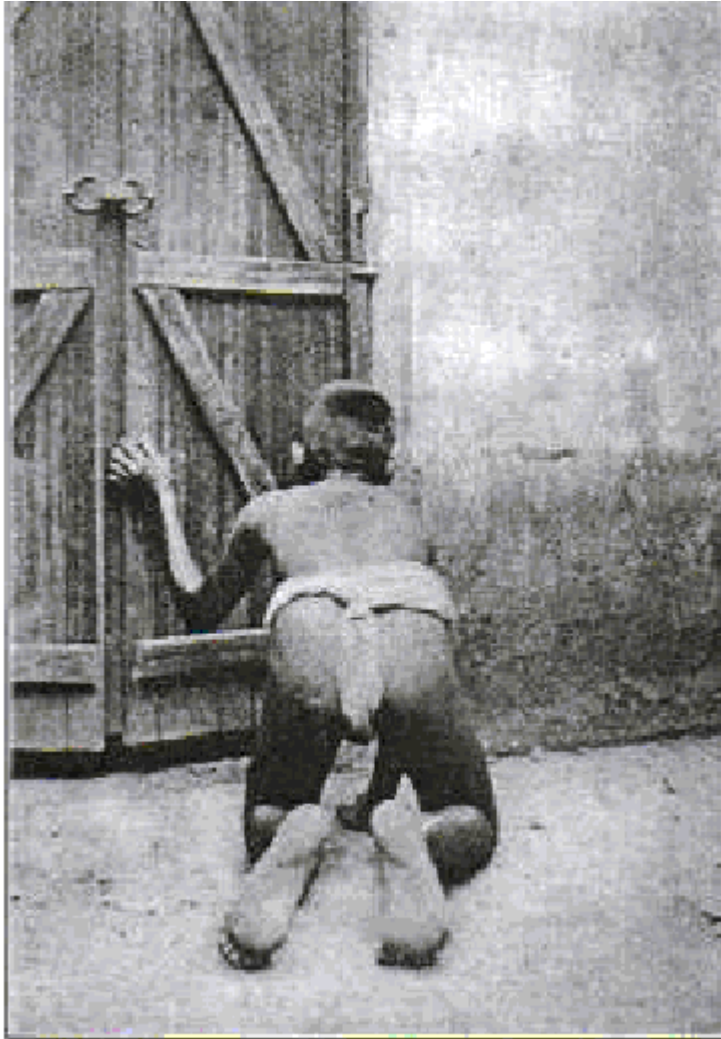
Nenativistické teorie

- Většinou vychází ze sociálního interakcionismu
- *Elizabeth Bates, Catherine Snow, Michael Tomasello*
- Učení jazyka nevychází z vrozených jazykových schopností, ale z
 - obecné kognitivní způsobilosti
 - Interakce mezi dětmi a jejich okolím
- Catherine Snow – děti se neučí z útržků řeči. Jsou součástí cílené výchovné interakce (*Baby talk*)
- Tento argument namířený proti POS však neobstojí

Dodatečné argumenty pro nativismus

- Spontánní vznik jazyka
 - Pidginy (Bickerton)
 - Dvojčata
 - Nicaragua
- Vlčí děti

Vlčí děti

Elinor Ochs & Bambi B. Schieffelin

- Co o osvojování jazyka říkají autorky textu?